

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST, V., KOHÁRY-UTCA 4., II. EM.
Minden pénz a lelkesítési hivatal címére küldendő.

Megjelenik havonként
Felelős szerkesztő:
JÓZAN MIKLÓS

Előfizetési ára:
Egy évre 300 kor
Egyes szám ára 25 korona.

Torda : 1568. HATÁRKÖVEK Pozsony : 1848.
az unitárius egyház történetében. Ezekben a helyeken mondotta ki az országgyűlés előbb Erdélyre, azután egész Magyarországra nézve, hogy az unitárius vallás bevett vallás (recepta religio).

„Frigyláda.”

„Ha elfelejtkezem rólad, óh Jeruzsálem, felejtkezzék el magáról az én jobbkezem.” Zsolt. CXXXVII. 5

Kíváncsi szemek elől eltakarva, a templom belsejében, a szentek szentjében, áll a frigyláda. Benne a törvény táblái: a tizparancsolat. Fölötte a szárnyas Cherubimok. Maga az Isten is ott lakik. Innen osztogatja kegyeit: az irgalmat, a megbocsátást és a szeretetet. Haragja és nemetszéese is innen árad szerteszéjjel az egyesekre és a gyülekezetre, hogyha szembehelyezkednek az ő szent akaratával s kihívják maguk ellen az ő busulását. Gyönyörű és maradandó képe ez az élő lelkiismeretnek, amely előbb megvolt, mint a történelmi vallások. Csak arra várt, hogy időről-időre megfelelő alakot öltve magára, kifejezésre juttassa a benne rejlő drága kincseket. Mint ilyen, nemcsak helyzeténél, de lelki tartalmánál fogva is, központja lett a vallási és nemzeti életnek. Ide gyűjtötte, mintegy bűvös körbe, azokat a sugárkéveket, amelyek fényt árasztottak az egész országra, s nemzedékről-nemzedékre csodálatos vonzó-erőt gyakoroltak a nemzet fiaira és leányaira. Bárhová sodorta is őket a sors viharja, ide visszavágytak, ide visszatértek; s róla még a babiloni vizek mellett is, szomorú fogságban, keserű könnyhullatás között, így énekeltek: „Ha elfelejtkezem rólad, óh Jeruzsálem, felejtkezzék el magáról az én jobbkezem.”

Ennél szentebb fogadalmat nem tett soha senki. Ennél nagyobb átok nem foghat meg senkit. A fogadalom: ígéret. Az átok: fenyegetés. Melyiket válasszuk a kettő közül? A fényt vagy az árnyékot? Vagy miután a kettő együtt szokott járni, nyugodjunk meg abban a gondolatban, hogy ez is, az is *életet* jelent a mi számunkra, ha önmagunkhoz és Istenünkhöz hívek maradunk mindhalálig... Ha meg nem foghatjuk, ha meg nem közelíthetjük, ha idegen rabság súlyos bilincsei csörögnek a mi jobbkezünkön, a frigyláda képe mégis ott lebeg a mi lelki szemünk előtt, alva-ébred, járva kelve, napi robot közben, vagy a pihenés óráiban, mindig és mindenütt, ugyannyira, hogy nélküle még a lélegzétvétel is teher a mi számunkra. Nélküle nincs élet. Kívüle nincs halál... Oh, Istenem! miért is nincsen száz nyelvem, hogy ezerszeresen visszhangozva kiáltanám be kesergő ajkam dallamos panaszával milliók szívébe: oda, ahol már elhomályosult a szent Haza képe s a jövő a maga óriási kérdőjével semmi biztatót nem nyújt, csak egy kietlen sivár pusztaságot, amely könnyeinket, verejtékünket és vércseppjeinket könyörtelenül magába szívja!... s vigasztalás gyanánt egyetlen fűszálat, egyetlen virágot nem terem a mi számunkra.

Aki ott volt fenn a Normafánál, a júniusi székely ünnepen, azon az emlékezetes „aranykék vasárnapon,” hallott már valamit ebből a szózatból, látott már valamit ebből a csodából, érzett már valamit ebből a diadalmas hitből, amely a sírból is kitör és eget, *új hazát* kér-követel magának. Erdély szent földjének néma göröngyei a szelek szárnyán egybegyűjtetve, imádságos lelkünk méla borongása közben, szállottak alá önkéntes sírjukba, amely fölött élő szobor gyanánt

ottan emelkedik az ég felé, tiltakozva és tetemre hiva, biztatva és lelkesítve a székely-magyar-szász nemzet kegyelete, megkövült fájdalma. Kápolnai emlék. Maga is kápolna. Oda jár, oda zarándokol időről-időre áldozni és nagy tettekre buzdulni az ifju nemzedék, kezében a munka gyümölcsével, szemében a harag villámával, szívében a beletört kardvas lángpallosával... És oda jár, oda zarándokol az ősz-öreg ember is megrokkant térdeivel, hogy leboruljon a nemzeti oltár, az ezeréves frigyláda előtt s azt könnyeivel áztatva, daliás időnek rózsás emlékeit, napsugaras vágyát idézve, áldást kérjen a honra, annak minden megszentelt göröngyére, minden termő barázdájára, minden nyíló virágára, minden gyermekére. S hallom, amint elhaló hangon mormolja: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában“... Meghala... és eltemetteték... szálla alá poklokra... de harmadnapra feltámadta... felméne a mennybe... onnan leszen eljövendő: ítélni eleveneket és holtakat... **Onnan leszen eljövendő**, ha majd hamvaiból a Főnix-madár újra éled; ha majd megmozdul a Birnami erdő és bérce-sikon haragos-zöldbe öltözve ront előre, mint a végítélet; ha majd az Élet és Tudás fáját egybekötő kuszó növények húrjain, a nehéz próbák, nagy szenvedések által „sötétre festett fejér szívünkben“ ismét felcseng az örök harmónia: Isten áldd meg a magyart!... — Addig pedig én székely testvérem, bárhol légy e nyomoru föld hátán, mint eleven lármafa, add tovább a jelt, az oltári szentséget: „Ha elfelejtkezném rólad, oh Jeruzsálem, felejtkezzék el magáról az én jobbkezem“... Aki másként érez, másként vélekedik: — *Anathema sit*...

Szerkesztő.

Ujszülött.

(Theodore Williams.)

Habár csak por a sziv,
Azért imád, szeret.
Oh Istenem, — ha küzd, ha vív —
Derits rá szép eget!

Derits rá szép eget:
Sötét a bűn miatt...
De áldozand híven neked.
Ha szódra fölriad,

Ha szódra fölriad,
Megin a néma váz;
Dereng az égi virradat,
Kigyúl a lelki láz,

Kigyúl a lelki láz,
A mennybe fénye hív:
Imád — szeret, dalol — csatáz...
Habár csak por a sziv.

J. M.

„Uj teremtés“

(J. T. Sunderland.)

Ez a világ nem is olyan régi. Nekem úgy tetszik, mintha még csak most hajnalodnék. Aki nyitott szemmel nézi a világot, alig tud betelni az új teremtés gyönyörével. És ez folyton-folyvást tart tovább, egyre fokozottabb mértékben, mióta a világ óriási tervezetében — értelmével és szívével az ember maga is munkatársa lett az Istennek és a természetnek. A háziállatokat, amelyek nekünk tejet, tojást, gyapjút nyujtanak és igánkat vonják, az ember szelidítette meg, tovább fejlesztve bennök — Isten után — a faji kiváltságnak nemes ösztönét... A teljes szegfű és a többi nemesített virág, mind az emberi kéz verejtékes munkájának

gyümölcse, amelyen ott lebeg Istennek atyai áldása. Szép a vadrózsa is künn a domboldalon; de mennyivel szebb a mi kis kertünkben pompázó rózsaszál, amely az Istennek és az Embernek együttes munkáját dicsőíti...

Am az ember teremtő ereje nem szorítkozik pusztán anyagi dolgokra. Istennek utait járja, az ő gondolatait gondolja végig, állandó és mindenkire kiterjedő munkát végezve, a természeti világban is. Hát még a szellemi világ fönséges birodalmában, ahol minden ébredő nap egy-egy új teremtés!... Ez a világ nem is olyan régi. Nekem úgy tetszik, mintha még csak most hajnalodnék...

P. b.

Madách emlékezete.

Ezelőtt száz esztendővel két tényező működött közre hazánk megújulásának építő munkájában. A politikai szabadság után való vágy és törekvés s ezzel karöltve a nemzeti irodalom, amely a classikus és romantikus iskolák kimért formáit megelégelve, a népies felé hajlott, hogy mint Anteus, a földdel érintkezve, visszanyerje ősi erejét. Szerencsés korszak: szerencsés emberek. A levegő is reformeszmékkal volt tele. S mindenik megtalálta a maga hivatott képviselőjét, szószólóját azokban a gondviselészerű férfiakban, akiknek neveit külön említenem sem kell, akik a politikában és az irodalomban vezető szerepet játszottak. Sorsukat egybekötötték a nemzet sorsával; lelkükben ott égett az egyéni tökéletesség és olthatlan szomja mellett a köz java, haladása és előmente. Legfeljebb a tempóban volt különbség közöttük; de a kitűzött célban, annak magaslatosságában, az érte való szent lelkesedésben s a kitartó munkában mindannyian egyesültek. „*Salus reipublicae suprema lex esto*...“ Ez volt az a varázsigé, amely előtti megtorpan minden egyéni hiúság, minden önző érdek.

Ez a korszak adta nekünk többek között

Petőfi Sándort, az Alföld szerelmes gyermekét és Madách Imrét, a Felvidék búsborongós fiát. Petőfit, akinek lángelke éppen beleillett a világrengető harcok viharába, ahol éppen olyan jól érezte magát, mint Madách a csendes magányban, a falusi gazdálkodás gondjai között, előbb boldog családi körben, azután az édes anyai szeretet védő szárnyai alatt, a világtól elvonulva s csöndesen értelve önmagában, azokat a vezéreszméket, amelyek átvonulnak az egész emberiség sorsán, az egész világtörténeten.

Petőfiről, az ő izzó magyar hazafiságáról, tüneményes költői pályájáról, családi életéről, mélységes hitéről és látnoki erejéről a mi kis körünkben már megemlékeztünk. S ezzel a centennárium iránt érzett erkölcsi kötelességünknek eleget tettünk. Emlékezzünk meg most Madáchról is, aki talán első tekintetre nem olyan vonzó az ő külső megjelenésében, a nagy tömeg előtt talán nem is lesz soha olyan népszerű, mint a nép fia, Petőfi; de hogyha szeretettel foglalkozunk vele, hogyha komoly tanulmány útján behatolunk az ő lelkének titkos mélységeibe, ellenállhatatlanul visz, ragad magával, csakugy mint „akit a sors árja von”... Egyéni természete is zárkózottabb, mint a Petőfié; s ez nyomja rá a bélyeget arra is, amit ír; s amiben talán éppen azért rejti el az ő nagy lelke szenvedéseinek, küzdéseinek és csalódásainak gyöngyszemeit, hogy csak ugy könnyűszerrel ne lérközessen hozzá senki; s ne kivált az, aki az ő könyvét csak olesó szórakozás kedvéért forgatja. Az igaz gyöngyökért — még életünk árán is — le kell szállanunk „a legmélyebb tenger, a sziv fenekére”. . . Így fogjuk csak megérteni őt, aki 42 év alatt végig járta a meglevő s még ezután születendő világok való és képzelte utjait. Göröngyeit könnyeivel áztatta, rózsáira szive vére feccsent rája, tövfseiből martir-koszorút font saját fejére s panaszos dalából fogant meg lelkében a „halál költészete”. Egyik méltatója ezt írja róla: „Ugy fejlődik, mint a mező virága, eső éri, vihar veri, napsugár élteti és harmat táplálja. Azt írja, amit átél, őszintén, hiven és akkor ír, amikor költői meghatottsága erre ellenállhatatlanul ösztönzi. Oh, e magányos nagy lélek oly hiven adja magát, mint a természet, mely őt megihlette.” Ennél nagyobb dicséret és elismerés nem érheti a költőt; hiszen, aki így vélekedik róla, az belátott közvellenül az ő szívébe és lelkébe; annak nem kell vesződnie a családtával, a nemesi leszármazással, a baráti körrel, az ifjonti tapasztalatokkal, a hazafiui törekvésekkel, a milieu elméletével, a lelki válságokkal, a kis bukásokkal és nagy diadalokkal: — ezek minden naplótöredéknél hivebben meg vannak örökítve azokban a fekete barázdákban, amelyeket maga az író művészi kézzel oda vetett a papírra. Azok az egyenletes sorok az ő lelkének vetületei; azok a csengő-bongó rimek — az ő szive boldogságának vagy vergődésének viszhangjai; s azjegészen átleng — itt-ott kiemelkedve és fennen ragyogva — másutt elrejtőzve és borongva, — de mindig

megnyugtatta „az összhangzó értelem.” Az ő versei és pedig nem csupán a lyrai és elbeszélő, hanem a drámai költemények is, tulajdonképpen az ő életrajza. Ez a kaleidoszkopszerű életrajz mutatja meg nekünk az igazi embert, akinek sorsa közös a mi sorsunkkal; élete amily szervesen kapcsolódik bele a család és a haza szent intézményei körébe, épp oly szeretettel csüng az egész emberiség sorsán, mert az igazi „művész hazája széles e világ.” Ő is, mint a föld szelleme, „elrészletezve” mindezekben — „hová benéz, erős vágyakkal és emelt kebellet” — föltalálja önmagát.

Az „Otthon” rajza ugyancsak megragadó képekben mutatja be az ő „kicsiny világát”, ahol messze tervek, hirnév, aranyálmok nem kísértik. „Szent e hely”, — mondja — „ahol üdvöt a jelen szerez.”

„Ott kinn oly haszontalan csatázok,
Itt teremtek, alkotok magam.
Itt virágim gazdagon feselnek,
S áldozatként illatot lehelnek,
Amiért hogy hiven ápolom.”

Fái tele vannak dús gyümölcsessel. A madarak üldözéstől mentve, nyugton költhetnek a fészek ölén. Napsugár csókja, szellő suttogása szeretni intik. Az ajtóban hitvese várja. Szemében tiszta érzelem ragyog. A szerelemben van minden boldogsága. Nélküle tán élni se tudna. Még ha a sors jókor (korán) eltemetné, nem fél a sirtól, a haláltól, mert gyermekében az ő bizakodó szemel előtt egy megifjodott világ van. Nem kidőlt fa, nem hulló csillag hát az ő élete; a csipős őszi szelet, a halál gondját elúzi a küszöbről, mert a kandalló tüze föl van szitva és körül néhány jó barát vár. Pipafüst és tajtékzó pohár mellett elevenítik fel a reg történeteket, hű szerelmet, bút, tündéri arcot, pajzán tréfát, óriási harcot, melyben egy nagy nemzet vérezett. S így végzi be:

„Nőm is ott ül, kis fiu ölén,
Kis fakardot forgatván kezében,
Anyja lopva könnyeket törül.
Oh, itt a könny nem a bú patakja,
Azt csupán a költészet fakasztja,
Merengve a mult idők körül.”

Látszik, hogy itt minden egyes személy, minden tárgy s maga az édes otthon fogalma is annyira a szívéhez van nőve, hogy amint gondolatban és a valóságban is körülrajongja mindazokat, akiket szeret, nem kell keresnie, mint bölcselmi költeményeiben, a megfelelő szavakat. „Szavaival egy az érzet” — ez magyarázza meg azt a keresetlen egyszerűséget, mely az egész versen átömlik s azt a búbáj varázsával vonja be. Itt nem dőcög. Itt nem okoskodik. Itt csak szeret. S érdemes is szeretni, mert szerinte — aki olyan „fukar kezekkel mért” a nőről irt akadémiai székfoglaló értekezésében — a nő a „család központja, a házi oltár őre.” Előtte az anyatej, anyanyelv, — s az anyai oktatás olyan,

mint Pál apostolnál a hit-remény-szeretet. Oly szentháromság, amelyet mindenki elismer, amely fölött vitatkozni nem szabad, nem is lehet. „A nő, szivén keresztül, gondolkozik”: ezt az Ember tragédiájának számos jelenetében mesteri kézzel mutatja bé. De azért szívesen elismeri, hogy míg a nő csendesen, zajtalanul munkál szerény, házi körében, mégis roppant hatással van az egészre nézve. S bár egy szerencsétlen sorsfordulat ezt az Otthont 9 évi együttlét után szétrombolta s Madách számára megteremtette az ő saját külön tragédiáját, a nő jellemzésére még mindig talál kibékítő vonásokat, hfszen Éva az ő anyja is; s ez az édes Anya — mint a Petőfié — a legszeretőbb anya, akinek imája és áldó jelenléte, gondja és vigasztalása valóságos mennyei harmat az élet eltikkadt, fáradt vándorának, gyógyító balzsam a fájó sebre. Ennek a jó anyának áldó végszavát a szellők szét nem hordozhatták. Az ő anyagi gondviselése mellett, Madách nemsokára kiheverte a bajt s amit az élet eltemetett az ő csesztveivén maradt otthonából, az föltámadt a költészetben, a sztrégovai ősi kastély árnyas kertjében, ahol a meglett ember még egyszer átélhette a maga gondtalan gyermekkorát, s anyagi gondoktól szabadon bonthatta ki borongó lelkének merészröptű szárnyait.

Ilyen hangulat inspirálhatta a „Jaj csak panaszt ne” c. rövid, de igen jellemző sorait:

„Kinjára is még büszke kebelem,
Azért ne szánjon soha senki sem.
Ha elbirom, mit a sors rám vezet,
Nem kell, hogy más sajnáljon engemet;
Ha nem birom, ha vesztek a csatán,
Ne tudja azt is senki, hogy bukám.”

Megnyugvása a sorsban, nem valamely fatalista, dermedt nyugalom, hanem mély belátás, érett megfontolás szüleménye. Bizonyára ő az a „Szirt”, aki a tenger közepén áll; a hullámok szüntelenül ostromolják. nincs egy perc nyugalma az örökös hánykódástól. Vihar verdesi, villám sújtja kopár fejét, amelyen nincsen fűszál, nincs öröm. Még a nap mosolya is messze elkerüli. Mi célja van hát az ő életének?... De ime, amikor közben így panaszkodik — jó a vándor fecske, megpihen rajta s új erővel vándorol tovább. Ha ő nincs ott, bizony-bizony ott vészett volna szegény a zúduló vizárban; pedig valahol messze — puha fészek várja. Hittel, lelkesedéssel zengi a költő:

„S a kopár szirt nem panaszkodik már,
Ézredévre van vigasztalása:
Öröme a dal, és a végzetnek
Végtelenje — szent megnyugovása.”

Aki a rideg kőben is ily hő szívet sejt, annak magának is az élet viharaiban megedzett, bátor szíve van. Kiforrott férfi jellem, aki egyaránt tiszteletet parancsol házi körében, a vármegyei közéletben, az országgyűlésen és a szépirodalmi és tudós társaságokban, amelyek saját pilléreiket támasztják alá, amikor őt, a repülő embert, az örök Ádámot, tagjaik közé választják.

„Más csak levelenként kapja a borostyánt, neked mindjárt egész koszorút kell adni”... Irja Petőfi Aranyhoz intézett költői levelében. Akkor az ismerellenség homályából „Toldi” fenséges rajza ragadja ki az egyszerű falusi jegyzőt; most pedig Arany imprimaturjával ékesen jelenik meg Madách főműve: „Az ember tragédiája” a Kisfaludi Társaság aegise alatt. Az ifjúkori „Lantvirágok” után — s ez is inkább bizalmas körben leendő szétosztásra volt szánva — mintegy 20 éven keresztül Madách csak a maga multságára dolgozik; folyton képzi magát; s ha pályázik itt-ott ifju ambícióval egy-egy jutalomtételre, mint a férfi és nő sorsát szemléltető Sophoklesi drámával, melynek Herakles a hőse, vagy Csák végnapjai c. munkájával, ezekben inkább csak az oroszán körmöket mutogatja, iskolázza magát, előkészül, mesterművének megírására, amely méltó helyet foglal el világirodalom nagy és maradandó alkotásai között. Petőfi lyrája méltán aratott hervadhatatlan babért magának és nemzetének az egész művelt világon. Madách drámai költeménye méltó köntösben mutatja be a magyar Geniuszt, amely hogy köre legyen, magasra tör „a kisszerű kor szűk korlátiból”....

Az élet és természet, s az emberi történet szemléletébe elmerülve, alakulnak ki lelkében azok a csodás képek, amelyeket csak úgy oda lehelt a vászonra, mint az igazi festő a maga harmonikus érzetét és gondolatát a színek, vonalak, fény- és árnyfoltok s határozottan megrajzolt alakok élethű mozzanataiban örökíti meg.

Mindamellelt, hogy gyakran betegeskedik, az életet annyira szereti, hogy „Sirom” c. költeményében is olyan koporsót rendel magának egyszerű fenyű-deszkából, amelyen tegnap a vihar sirt, vagy a madár énekelt. Sirja szabadon legyen a mezőn, ahol egybeolvad a természet életével, annak minden változatával, legyen bár az örvendetes, vagy gyászos.

„S életem lesz a természet
Minden szíve dobbanása,
A madár dal — a ködös nap,
Rózsa ár — levél hullása.
Kis virág hajol siromra,
Ő emlékszik — azt hiszem — rám;
Hogyha hallom a pacsirtát,
Azt hiszem, dalom zengi tán.
S fergeteg ha jó robogva,
Gondolom, hogy népem ébred,
Számadást tart — és haragján
Multja vesz — jövője éled.”

Életbölcsestől duzzad nem egy verse, amelyben visszasírja a régi classikus világ idilljeit, szépségeit és nemes hevületét, amelyet a mai kalmár világban hiában keres. Ezért szívesen elvonul a vadonba, mert ott van istennek a világa Áhitattal lép a szentelt határba. Ott még nem dült ember. Ott még mindenben őserő zománca, mint tulvilági csók ég. A nap, mint ifjú oroszán, mostan ébred s véle kél a dalos madár. Isten keze szépet maradandót alkot. Az ember keze azt lerontani, ki-

pusztítani igyekeznek, amikor mindezeket önző, anyagi céljaira kihasználja.

Mily gyöngéd érzést örökít meg a következő pár sor: (Költő és kedvese)

„Mint sas, száll a költő csillagok honába,
Ah, de oly kietlen a hír fényes sugára;
S im, hogy meg ne fagyjon a költő kebel,
Eltakarva híven feltörő szárnyával,
Mint ökörszemecskét lopja be magával
A kedves lánykát, kit megénekel . . .“

Hazafi gondját a következő refrainnel csittítja;
„Ne hagyjuk el egymást, há minden elhagyott.“
S erre vonatkozó, egységre, egyetértésre
buzdító „Intés“-ét így végzi be:

„Sird a vizekbe multad könnyeit
S dalolj reményt, s ha mégis veszni kell,
Csak egy pajzs fedjen el hordván e mondatot:
Nem hagytuk el egymást, de Isten elhagyott.“

Tömörebben aligha lehetne kifejezni a hazafiúi fájdalmat, mely az ő kebelén is erőt vett a szabadságharc leveretése után, amikor a zsarnoki önkénynek semmi sem volt szent, ami egy ezeréves ősi nemzet létjogát alkotá. Nyelvünk, törvényünk, hitünk, szabadságunk, kulturánk végveszélyben forgott. S ezt Madách az ő érzékeny lelkében annál inkább átérezte, miután ő a 48-49-es diadalmas években állandóan betegeskedett, s annak lüktető mozgalmaiban részt nem vehetett. A Bach-korszak spicli-rendszere végzetes volt boldog családi életére. Egy bujdosó rejtegetése miatt pörbe fogták, s előbb Pozsonyban, majd a mi díszes „Neugebäudénkban“ szenvedett majdnem egy évig tartó fogságot. Ezalatt az idő alatt Madách neje sokat nélkülözött, de más oldalról magát kárpótolni igyekezett. S ez jóra nem vezetett soha. Most is ezen borult fel a harmonia a hitvértársak között. S lett belőle önkényes válás olyan okmány alapján, mely mindkét fél jogait tiszteltben tartja s még a vesztes félben sem kelt keserű önvádat.

Erre aztán ugyancsak el lehetne mondani, hogy ennek így kellett lennie, mert enélkül a *Casus belli* nélkül, amely Madáchnak lelkivilágát alapjában megrendítette, aligha született volna meg az Ember Tragédiája a mai alakjában. Az igaz, hogy ott volt a bibliában Jób példája, akit az Ur a Sátán utján nehéz próbára tesz. Ott Goethe „Faust“-ja s több hasonló tárgyú és beállítású költemény az angol remekírók művei között amelyeket Madách német fordításból ismerhetett, de előbb öneki magának is ki kellett ürítenie a keserű poharat, hogy igazában megértse a tudás fájának és az élet fájának jelentőségét, s felfogja az isteni vezérigét, amely az egész művön keresztül vonul, s nem annyira zárószava, mint mottója az egész nagyszabású drámai költeménynek:

„Mondottam, ember, küzdj és bizva bizzál!“

De most veszem észre, hogy én Madáchot dicsérem; pedig hát Madáchot nem dicsérni, hanem ismerni, szeretni és becsülni kell a maga igazi értéke szerint. Őt ebben a költeményben, annak megírásában, nem a saját egyéni sorsa, nem is

egy nemzet változó szerencséje, hanem az egész emberi nem üdve és boldogsága, haladása és tökélye érdekelte. Az ő merész alkotó szelleme egy új világot tár fel előttük. Ebben a világban Jó és a Rossz, a Szép és Rút, az Isten és az Ördög, a Világosság és a Sötétség hadakoznak egymással. Ebben az állandó harcban, ebben a szakadatlan fegyverzörejben folyik le az, ember élete. Férfi és Nő a test és lélek, bűn és erény, üdv és kárhozat végleteiközött hányattatik. S ennek csak az az oka, mert az ember elpártolt teremtőjétől, amidőn csak homályos ösztön által vezetettve boldognak érezte magát, s engedett a csábnak, amely őt mindentudással és örökélettel kecsegtette. Az édeni álmom szétfoszlik; és ő önmagára utalva, egyelőre elbizakodottan kéjeleg a függetlenség érzetében; de amikor érzékei eszébe juttatják korlátolt voltát s a dolgok rendjét hiába kutatja elhagyott Istenéhez haztalan folyamodni. Luciferre bizza tehát magát, aki egymást felváltó színes, mozgékony álmokképekben mutatja bé neki az eljövendő világtörténet kimagasló eseményeit, amelyekben Ádám mindig valamely uralkodó eszmét testesít meg, küzd és csalódik harcol és elbukik; de ebben az örökös föl és alá, föl és alá való bukdácsolásban végképpen nem veszi el jó csillagának reménysugarát, amelynek védelme alatt a veszített Éden helyére újat varázsolnak. Ádám, aki már biztosítva látja a jövőt, Évájával oldalán, munkában, szeretetben és Isten iránti bizalomban egyesülve ismét boldognak érzi magát. A dics mely elborult volt, ott ragyog az ő szemében. Az égi hang pedig a nő szívéen keresztül a századok folyamán mind tisztábban és tisztábban cseng feléje, hogy „nem csupán mulékony kéj után kutat.“

Ezek a képek, ezek a Madách-féle film felvételek, mint külön-külön korszakok, nincsenek egymástól élesen elhatárolva. A konturok elmosódnak, mint ahogy az az álmokképeknél többnyire történni szokott. De azért nem csupán az időbeli sorrendet követik, hanem eszmei kapcsolat is van közöttük. Ádám lelke egyikben sem talál teljes kielégülést. S ezért van, hogy minduntalan halljuk a színek végén: „Vezess, vezess *uj utra*, Lucifer!“ És Lucifer nemcsak kitünő impresszarió, hanem itt-ott mint főcselekvő, vagy legalább is az „álmokkép“ mellékalakja maga is szerepet játszik s eközben jobbra balra osztogatja azt a fagyasztó életbölcsest amelyetől nem csoda, hogyha annyira félünk, kivált az utolsóelőtti jelenetben, ahol az eszkimó kunyhója már a mai egyenlítőnél is alig nyújt védelmet az elkorcsosult emberi fajnak. Ide süllyedt volna hát, Istennek remeke az ember?! Ott még nem tartunk... Csak türelem! Csak bizalom! Csak becsüljük meg a vallást, mely Madách szerint az „észnek költészete“ És becsüljük meg a költészetet, amely Madách szerint „a szívnek a vallása.“

Igy áldozunk most is az ő halhatatlan emlékének!

J. M.

Találkozó.

Az 1891—1892 iskolai évben Kolozsvárt végzetek találkozója június 2-án folyt le a budapesti templomban. A megváltozott viszonyok nem engedték meg, hogy mindannyian együtt lehessenek azok, akiket régi baráti kapcsolatok s az ősi „alma mater“-ben eltöltött fiatalkori évek örökifju emléke egymáshoz fűzött, de akik most újra találkoztak, meleg szeretettel s igazi örömmel töltötték el két napot egymás társaságában.

Délután 5 órakor a templomba mentek. Itt Józán Miklós püspöki vikárius megható imában kért áldást arra a most szomorú viszonyok közt tengődő „édes anyára“, amely keblén táplálta s emberekké nevelte fiait.

Ezután — minthogy ez az összejövétel egyszersmind az összes unitárius kollegiumokban végzetek találkozója is volt — megalakult az „Unitárius Kollegiumokban Végzetek Baráti Szövetsége“ is, amely azonnal meg is választotta elnöknek Dr. Hajós Béla nyug. min. tanácsost; alelnöknek Józán Miklós vikáriust, jegyzőnek Uzoni János pt. felügyelőt és pénztárnoknak Dimény Mózes pt. Igazgatót.

Az Unitárius Bajtársi Szövetség ez uton is felhívja testvéreinket, hogy lépjenek be — vidékiek is — mindannyian a Szövetség kötelekébe rendes vagy alapító tagoknak. Rendes tagsági díj: 100 kor. Bejelentendő: a név, foglalkozás, lakás és az, hogy rendes vagy alapító tag kíván lenni. Este 7 órakor az Országház éttermében fehér asztal mellett találkoztak a régi iskola'ársak s vidám hangulatban idézték vissza a boldog emlékü diák-kor egy-egy kedves történetét.

Nem mulaszthatjuk el ez alkalommal megemlíteni azt, hogy az összegyűltekek között 6 atyánkfia, akiknek ebben az évben 25 éves találkozásuk volt, egyházunkhoz való ragaszkodásunknak jeléül 12000 koronát adtak a budapesti egyház szükségleteire. Itt közöljük azt a levelet, amellyel az adományt a lelkészi hivatalhoz juttatták:

Budapest, 1923 június hó 3-án,

Nagytszteleltű

JÓZÁN MIKLÓS

unitárius esperes, püspöki vikárius urnak

helyben.

A kolozsvári unitárius főgymnasiumnak alulírott volt növendékei, érettségi vizsga utáni 25 éves találkozásunk alkalmával szeretettel és hálatelt szívvel gondolunk az iskolára, annak tanári karára és szülőföldünkre, melytől a sors és életpályánk elszakított. Amint egy az Istenünk, egy a mi lelkünkben soha meg nem osztható hazánk is.

Az unitárius gondolatnak szerény tehetségünk szerint áldozni akarván, itteni exponensünk a budapesti unitárius egyházközség szükségletei fedezésére csatolunk tizenkettőezer koronát s kérjük, hogy azt az egyházközség részére elfogadni

sziveskedjék. A mostani súlyos életviszonyaink mellett, sajnos nincs módunkban nagyobb összeget átutalni, azonban tehetségünkhöz képest kötelességünket ősi egyházunkkal szemben, mint annak hű fiai, mindig meg fogjuk tenni.

Isten áldását kérve egyházunkra és hazánkra, maradtunk a Nagytszteleltű Úrnak megkülönböztetett tisztelettel atyafiai: dr. Barabásy István, Kisgyörgy Sándor, Létay Árpád, Nemes Dénes, Rédiger Károly, Uzoni János.

„A gyermeké a jövő“.

Nap-nap után hangoztatjuk ezt, de arra csak nagyritkán gondolunk, hogy a gyermek jövőjét céltudatos munkánkkal megalapozzuk. Pedig az új, egészséges magyar társadalom fája, ha mi is úgy akarjuk, a most növekedő fiatalnemzedékből fog kivirágozni. Amit az öregek a magyar jövő építése körül vétek, azokat a bűnöket, mulasztásokat a most serdülő ifjuságnak kell helyrehozni. De hogyan feleljen meg az ifjuság a rá váró nagy feladatoknak, mikor már iskolás korában a nélkülözéssel, szenvedéssel kell megismerkednie. Mert örök igazság az, amit a nagy unitárius bölcselő, Locke mondott: „Ép testben ép lélek“. A gyenge szervezet, az ifju korban megismert kenyértelen napok, hideg szobák stb. egész életen keresztül otthagyták nyomukat az emberi lelken. S ha nem ügyelünk, hogy egy-egy meleg szóval, gondoskodó, aggodó szeretettel és ami szintén fontos, jobb táplálékkal, tisztább levegővel helyrehozzuk, meggyógyítsuk a gyermeknek az élettől kapott sebeit, akkor hiába várjuk, hiába óhajtjuk a szebb magyar jövőt. Akkor az új magyar akarat megroppan a gyenge, vézna testekben és soha nem lép elő az élet, a munka hősi vértetében. Minden faj és nemzet tudja ezt és épen ezért mind-egyiknek legfontosabb ügyét képezi a jövő nemzedék felnevelésének kérdése. Különösen fokozottabb mértékben kell erről gondoskodni a háboruban vesztés országoknak, hiszen ezek szenvedtek és szenvednek ma is a legtöbbet a háborus nyomorúságoktól. S mintha a nyugati népek is éreznék nagy bűnüket, amelyet az európai művelődés ellen követtek el, úgy akarják legalább részben jóvátenni hibáikat, hogy gyermekeinket veszik magukhoz, hogy a beteg testbe és lélekbe új életet, egészséget oltsanak. Jellemző az európai állapotokra, hogy ebben a munkában a semleges államok, Hollandia, Svájc és Svédország járnak elő, míg a „győztes“ nemzetek még mindig nem látnak a gyűlölet sűrű ködétől.

Azonban a gyermekvédelem nehéz munkájában nem lehet csak a külföldi segílyre támaszkodnunk, mivel ez a segíly apadóban van, pedig a nyomor csak most kezd igazi, hatalmas arányában kibontakozni. Ezt is meglátták már a gyermekek barátai, a nevelők és úgy igyekeznek a nehéz helyzeten segíteni, hogy belföldön, a magyar hazában igyekeznek olyan szerető szivekre találni, akiknek fáj a gyermeki élet nyomorúsága s ezen segíteni akarnak. Ez a mozgalom egyházunk kö-

reiben is visszhangra talált és dr. Máthé Lajos népjól. min. fogalmazó hitrokonunk állott a mozgalom élére. Nem régen alakult meg az Unitárius Gyermekvédelmi Központ, mely céljául tűzte ki, hogy gondoskodni fog az unitárius, sokszor hazájukból elűzött gyermekek védelméről és különösen a nyári hónapokban üdülésükről. A nehéz kérdések megoldására tiztagu bizottságot is választott, felét a Nőszövetség tagjaiból. Őrajtuk nyugszik az unitárius magyar gyermekek szenvedéseinek gondja s hiszük, hogy ők ezt a terhet szeretettel fogják hordozni.

A vidéki unitárius társadalom pedig, ezt is szívünkben hiszük, nem fog elzárkozni Budapest szomorú gyermekeinek kérő tekintete elől. Mert akiknek Isten többet adott, attól többet is kíván. Tőlük várja az Isten, hogy szeretettel karolják fel azoknak az ügyét, akiké tulajdonképpen a mennyeknek országa. Fogadják hát Budapestnek izzó, poros levegőjéből hozzájuk siető gyermekeket, mint az élet országutjáról betérő kicsiny vándort, hogy a hagyományos magyar vendégszeretet hírének most se essen csorba, amikor éppen a lelkileg hozzájuk legközelebb álló hitrokonok veszik igénybe. Így kovácsolódik majd egybe, szoros egészbe a mi társadalmunk, kiegyenlítődve a falu és a város közti különbségek. Így járunk Jézus nyomdokain aki szívének legforróbb szeretetét a gyermekekre pazarolta és hitelődeink utain, akik azt tartották, hogy ép testben van ép lélek. Ugy legyen!

— jl —

Meghívó.

A Dunatiszamenti Unitárius Egyházkör évi rendes közgyűlését 1923. július 1-én (vasárnap) d. e. 10 órakor tartja Fűzesgyarmaton (Békésvármegye), az unitárius templomban, a következő tárgysorozattal:

1. Istentisztelet. Imát mond *Biró* Lajos budapesti lelkész, predikál *Bartók* Géza polgári lelkész. Zenekvezér: *Boros* Áron, hódmezővásárhelyi tanító.
2. Elnöki megnyitó: Dr. *Hajós* Béla köri f. gondnok.
3. Megbízó levelek.
4. Megalakulás.
5. Felsőbb rendeletek és törvények.
6. Esperesi jelentés.
7. Tanügyi jelentés.
8. Egyházi államszegély felosztása.
9. Svájci segély felosztása.
10. Kérvények.
11. Főtanács Kolozsvárt 1923.
12. Jogtanácsos választása.
13. Jogviszonyunk az erdélyi Anyaegyházzal.
14. Angol-Amerikai Missió-Ház Budapesten.
15. Indítványok írásban — előre.
16. Jövő közgyűlés helye és ideje: Dévaványa, 1924. június hó.

Délben közebed. Jelentkezni kell idejében a lelkészi hivatalnál — Fűzesgyarmaton (Békésvármegye). Csatlakozás: Püspökladány-Gyoma-Szeghalom-Vésztő felől menetrend szerint.

Budapest, 1923. VI. 10.

Dr. Hajós Béla s. k.
köri f. gondnok.

Józan Miklós s. k.
esperes-püspöki vicarius.

HIREK.

Junius 15-ike, az „Unitárius Értesítő” születésének egy éves évfordulója. Kedves olvasóink elgondolhatják, hogy a rohamosan emelkedő nyomda és papírárak hullámai között mennyi fáradságba és áldozatba került az elmúlt évben lapunk fenntartása. Mi bizakodva indulunk el a második évre is, de erre az utra közönségünk segítségét kérjük. S e kérésünk csak annyi, hogy 250-en, azok akik a múlt évi 100 K-át és sokan azok akik az ideai 300 K-ás előfizetési díjat még eddig nem küldték be, szíveskedjenek lapunk kiadóhivatalába mielőbb eljuttatni.

Július 1-én a Dunatiszamenti Egyházkör rendes köri közgyűlését tartja Fűzesgyarmaton. A gyűlés programja lapunk más helyén olvasható.

Július 8-án külföldi vendége lesz újra a budapesti egyházközségnek. Mr. Forbes az amerikai és angol unitárius egyháznak kiküldöttje érkezik hozzánk, hogy véglegesen „tető alá” hozza a „Missió-ház” ügyét. Ez alkalommal (júl. 8.) vasárnap d. e. 11 órakor ünnepélyes Istentiszteletet tartunk a templomban. Kérjük hűveinket, hogy ez alkalomra is minél nagyobb számban jelenjenek meg.

A báró **Baldácsy** alapítvány közgyűlése e hó 14-én, lesz.

Ifjusági Istentisztelet június 24-én (vasárnap) délután 4 órakor lesz.

Confirmált növendékek áldozócsütörtöki gyűjtése: 18740 K.

Aranylakodalom. Junius 9-én ünnepelte meg *Botár* János nyug. posta és távirada főfelügyelő, egyházunk érdemes tanácsosa nejevel, házasságuknak ötven éves évfordulóját. Meleg szeretettel üdvözljük az aranylakodalmasokat s továbbra is jó egészséget kívánunk.

Az Elemi iskolások vallástani vizsgája Budapesten f. hó 9-én d. u. volt a templomban. A szülők és érdeklődők nagy közönsége gyönyörködött a felvirágzott templomban az élet- a mi mi jövő életünk virágaiban . . . Vizsga után, az angol és amerikai Nőszövetségek itteni képviselőjétől *Hankinson* urtól vett bucsut a gyermekszereg. A középiskolások vizsgája június 17-én (vasárnap) délután 4 órakor lesz.

Az Urvacsorai kenyeret és bort pünkösdi ünnepére *Szathmáry* Pál és *Ferenczy* Sándor atyánkfiai adományozták. Köszönjük.

Halálozás. Szomorú gyász érte *Berki* János polgdárdii atyánkfia családját. VI. gimnazista János nevű fiát vesztette el e hó 1-én. Résztevével osztozzunk, mély fájdalomunkban.

A Lutheránus egyház főgimnáziuma, 100 éves lennállásának jubileumát ünnepelte meg jun. 10-én. A gimnázium jó ideig a IV. ker. Deák-téri épületben volt elhelyezve csak később költözött a lasori modern épületbe. A jubileumi ünnepen az unitárius egyházat *Józan* Miklós püspöki vikarius képviselte.

A Zürichi Központi Protestáns segély akció a magyarországi protestáns (ev. ref. ág. hitv. ev., unitárius, baptista és methodista) egyházak részére segélyt küldött, amelyből egyházunkra 1100 svájci frank esik. Ennek felosztásáról a köri közgyűlés fog határozni.

Nagygyűlést terveznek a protestáns egyházak, a nyár folyamán Ujvidéken, amelyen a protestáns kisebbségek jogainak védelméről tanácskoznak. Ezen a gyűlésen egyházunkat Józán Miklós püspöki vikárius képviseli.

Dávid Ferenc-estély lesz f. hó 23-án, szombaton d. u. 6 órakor a bpesti templomunkban.

Székely ünnepe zajlott le f. hó 3-án, vasárnap egész nap a híres Normalánál. Erdély bujdosó gyermekei találkoztak ott s fényes ünnepség keretében erdélyi földet hantoltak el örök emlékeztetőül a magyar földre, az egyházak áldó imája közben, különféle dalárdák ének kísérete mellett. Az unitárius egyház áldását Józán vikárius ur mondta. Különös sikerrel szerepelt a „Budapesti Székely Dalárda”, amely Józán M. „Sóhaj”-át és Pósa L.: Gábor Áronját adta elő Tiboldi karnagy vezetése mellett. Délután népünnepély volt programmon, amelynek keretében az „Erdélyi Otthon” tagjai, jól sikerült székely lakodalmat mutattak be.

A „**Magyar Unitárius Társulat**”, amely a magyarországi unitáriusokat kívánja egy hatalmas szervezetbe ölelni június hó 20-án (szerdán) délután fél 6 órakor tartja alakuló közgyűlését a budapesti unitárius templomban. Mindenki, aki teheti jöjjön el erre a gyűlésre.

A Népies Irodalmi Társaság

erdélyi vonatkozású néprajzi, irodalmi és történelmi kiadványai megrendelhetőek

Budapest, VI., Vilmos császár-ut 55.

SZALAI LAJOS

férfiszabó üzlete

a IX. ker. Haller-piacon.

Férfi- és fiuruhák, télikabátok állandóan és olcsón kaphatók.

STERN JÓZSEF R. T.

Budapest, Kálvin-tér 1.

Alapított 1859. évben.

Szövetek, mosóárak, selymek, bélés és vászonárak, női-, férfi-, és gyermek-fehérnemű, kész felöltők és blouzok legjutányosabb bevásárlási forrása

Kádakat

Puttonyokat
Boredényeket
Mezőgazdasági szerszámokat
Tragac-okat
Kocsirészeket

készítünk

Budapest, V., Kálmán-u. 21. Telefon: 5-34

TELEFON SZÁM: 180-53. **KARTAL TESTVÉREK** Sürgőnycim KARTALOK Budapest

műszaki kereskedők

BUDAPEST, V., ALKOTMÁNY-UTCA 18. SZÁM.

Műszaki anyagok és cikkek, olajok kenőanyagok, minden mezőgazdasági és egyéb iparág számára legjutányosabban kaphatók.

BERDE LAJOS

cipészüzlete

Budapest II. Batthyány-utca 48. szám.

Férfi- és női cipőt mérték után készítenek. Javitást is vállalok. Mérsékelt árak.

„STUDIUM”

KÖNYVESBOLT
BUDAPEST, IV.,
MUZEUM-KÖRUT 21

Telefon: 186-87. Nagyrészt erdélyiekből alakult új vállalat Telefon 186-87.

Szakkönyvek, szépirodalmi, egyházi és egyetemi tankönyvek raktára. Beszerez és szállít minden kapható külföldi és belföldi könyvet és folyóiratot. Vidéki megrendeléseket gyorsan és gondosan elintézik.

Felelős kiadó: BIRÓ LAJOS.